M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi
Yıl: 2009, Sayı: 30, Sayfa: 189 - 203

İLKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN DEĞERLERE YÖNELİK FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİNDE ÖYKÜLERDEN YARARLANMA: MİSAFİRPERVERLİK DEĞERİ

Ali YILMAZ *
E. Özlem YİĞİT **

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı 8. sınıf öğrencilerinin zihinlerinde Türk kültüründe önemli bir yeri olan misafirperverliğin değerinin ve misafirperverlik kurallarının pekiştirilmesinin, bu konuların işlendiği hikâyelerin anlatımı ile mümkün olup olmadığının tespitidir. Öğrencilere yöneltilen bir öykü aracılığıyla öğrencilerin bu öyküdeki değerler konusundaki yorumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda öğrencilerden kendilerine okunan öyküyü kendi yorumlarını da katarak özetlemeleri ve bir kâğıda yazmaları istenmiştir. Alınan yanıtlar kod ve temalar oluşturularak analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda şunlara ulaşılmıştır: (1) Çocuklar öykü sayesinde olayları ve neden-sonuç ilişkilerini kolaylıkla açıklayabilmişlerdir. (2) Öğrenciler açık niyetleri ve davranışların nedenlerini fark edebilmişlerdir. (3) Değerlerin öğretilmesinde öyküler etkili olmaktadır.

Anahtar sözcükler: İlköğretim, değerler eğitimi, misafirperverlik, Türk kültürü, öykülerle eğitim.

DETERMINATION OF THE PRIMARY SCHOOL STUDENTS AWARENESS LEVELS TOWARDS VALUES: CASE OF HOSPITALITY

SUMMARY

The main purpose of this study is to determine the possibility of the reinforcement the value of hospitality and the norms about hospitality which have an important statute in Turkish culture, in the minds of 8th grade students, through stories. It was intended to determine the interpretations of the students about hospitality through a story that told them by researchers. Because of this, it was asked students to summarize the story which was told them and add their own interpretations in this process and write this. Their responses analyzed with codes and themes. Following results are attained in this study: (1) Students can explain the events and cause- effect relationships through story. (2)Students can realize the intentions and the motives of behaviors. (3)Stories are effective in teaching process of values.

Key words: Elementary education, teaching values, hospitality, Turkish culture, story based teaching.

---

* Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, aliyilmaz@marmara.edu.tr

** Araştırma Görevlisi, Marmara Üniversitesi, ozlem.yigit@marmara.edu.tr

Çocuklar kendileriyle ilgili olsun ya da olmasın çevrelerinde meydana gelen olaylarla ilgili şeyler duymaya çok fazla isteklidirler. "Bu neden böyle?" türünden sorular da onların bu konulardaki meraklarını göstermektedir. Çocukların bu yöndeki merakları, çevrelerinde gelişenleri öğrenme ve anlama isteklerinden kaynaklanmaktadır. Toplumsal yaşam hakkında bir şeyler öğrenmek çocukların kimliklerini oluşturmalarına da yardımcı olmaktadır. Böylece kendilerini toplumsal yaşam içerisinde bir yere yerleştiren çocuklar bir yandan kendilerini topluma ait hissetmeye başlarken bir yandan da ulusal ve evrensel değerler hakkında bilgi edinmektedir.

Sosyal olgularla bağlantılı konuların öğretiminde karşılaşılan güçlükler, uygulanan yanlış yöntemler dolayısıyla öğrencilerin bu tür olguları kendileriyle ilgisi olmayan bir takım bilgiler olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Öğrencilerin bu doğrultudaki ilgisizlikleri de sosyal bilgiler dersi açısından başarının yakalanamaması sorununu beraberinde getirmektedir. Öğretime ve öğrenmeye yönelik yeni yaklaşımlar diğer derslerde olduğu gibi sosyal bilgiler dersinde de farklılıklara neden olmaktadır. Sosyal bilgilere ilişkin konuların etkili bir biçimde öğretilmesinde, çocukların ilgisini çekecek yöntem ve tekniklerden yararlanılmasının rolü büyüktür. Bu bağlamda, öykülerin işlendiği öykü anlatım yöntemi söz konusu yöntem ve tekniklerden biri olarak ön plana çıkmaktadır (Şimşek, 2006).

Öykülerden yararlanmanın yararlarının şu şekilde sıralanması mümkündür: (Savage ve Savage, 1993:32);

- Öğrencilerin, kültürel farklılıkları anlamalarına yardım etmektedir,
- Öğrencilere öyküde yer alan karakterler kadar yerler hakkında da düş gücü sunmaktadır,
- "Sonra", "şimdi" kavramları kadar, "değişim" ve "süreklilik" kavramlarını geliştirmektedir,
- Bütün insanların ihtiyaç ve isteklere sahip olduğu kadar kıtlık problemiyle de karşılaşabileceklerinin farkına vardırarak ekonomi ile ilgili kavramları anlamalarına yardımcı olmaktadır.

Sosyal bilgiler dersi kapsamında ele alınabilecek olan değerlerin öğrencilere aktarılmasında da öyküler ve masallar önemli yere sahiptir. Kültürü oluşturan inançlar, fikirler ve normlar olarak nitelendirilebilecek olan değerler bireye bakış açısı kazandırmaktadır. Çevresinde meydana gelen olayları anlamlandırmada söz konusu bu değerleri ölçüt alan bireyler böylece ortak değerler doğrultusunda bir araya gelmekte ve aralarında güçlü bağlar kurulmaktadır.

Genel anlamda değerler eğitimine bakıldığında; eğitim aracılığıyla toplumsal ya da evrensel bir takım değerlerin aktarılmasına çalışıldığı görülmektedir (Lickona, 1991). Bu

süreçte, değerlerin analizine ve iletilmesine yönelik becerilerin geliştirilmesi, öğrencilere belirli değerlere ilişkin seçimler yapabileceklerini göstermede önemlidir (Veugelers, 2000). Bireyler kendilerine ait değerlerle ve çevrelerine ait değerleri bütünleştirdikleri bir yaşamı sürdürmektedir. Bireylerin, bir yandan üyesi oldukları toplumun değerlerini oluştururken, bir yandan da kendi değerlerini toplumsal değerler ile değiştirebildikleri görülmektedir.

Öğrencilerin, var olması gerektiğini düşündükleri değerlere olumlu yaklaştıkları ve özellikle bazı değerlerin onların yaşamında önemli yere sahip olduğu görülmüştür. Elindekiyle yetinebilme; insanları oldukları gibi kabul etme; kurallarının dışına çıkmama; işbirliğine eğilimli olma; yöneticinin talimatlarına koşulsuz uyma; insanları kırmamak için gerçeklerden ödün verme; yardımlaşmayı rekabete tercih etme; tarafsızlık; sorumluluk; hedefe ulaşmak için çaba sarf etme; meslek ilkelerine bağlılık; toplumun kurallarına önem verme gibi değerlerin Türk öğrencilerce ideal olarak var olması gereken değerler olarak nitelendirildiği ortaya çıkmıştır (Turan ve Aktan, 2008).

Öyküler insanların farklı durumlarda gösterdikleri tepkilerin öğrencilerce değerlendirilmesinde de işe yaramaktadır. Bununla birlikte, öğrenmeyi organize etmek için öykülerden yararlanmak eğitsel açıdan yararlıdır. Öykü, bilgiyi ortaya çıkarmakta ve konu ile ilgili olayları açıklarken öğrencilerin ilgilerini konuya çekmektedir. Egan'ın (1988:2) ifade ettiği gibi, "Öykü, evrensel bir kültür öğesidir; her yerde, herkes öyküden hoşlanır. Öykü, sadece bir eğlence unsuru değildir; dünyaya anlam vermemizi sağlayan, etkili bir türdür". Öyküleştirme sürecindeki öykü de öğrencilerin yeni öğrendikleri bilgilere anlam vermelerine yardımcı olmaktadır.

Dewey'in düşünceleri temel alındığında, öyküleştirme kişilerin geçirmiş oldukları deneyimleri baz alarak, zamanla, mekanla ve diğer kişilerle bağlantılı bir süreçtir. Bruner'a göre, bir öykü dış mekan ve içerisindeki düşünce ve amaç olmak üzere eş zamanlı iki kesitten oluşmalıdır (Bruner, 1991). Öykü, ilk çocukluk döneminde başlayan ve insan yaşamının tümünde süregelen, temel bir anlam verme etkinliğidir (Fusai ve diğ., 2003). İnsan yaşamı öyküsel öğelerle doludur, zamana ve mekâna ilişkin öyküsel anlar canlandırılmakta ve bunlar üzerinde düşünülmektedir. Öyküler insan deneyimlerinin anlamlandırılmasını da sağlamaktadır. Bu nedenle geçmişin, günümüzün ve geleceğin anlamlandırılmasında öykülerden yararlanılmaktadır. Öykülerdeki olay sıralaması ve farklı özelliklere sahip karakterler de karmaşık sosyal olgu ve olayların anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra öyküler yazarının ve anlatıcısının yaşadığı ya da tanık olduğu olayları o dönemin bakış açısıyla yansıtarak, öğrencilerin tarihin o döneminde yaşayanlarla empati kurmalarına olanak tanımaktadır (Gold & Watson, 2001). Bir atasözünde ise öykülerin önemi şu şekilde yansıtılmaktadır: "İnsanları aydınlatmak için onlara bir olay ya da düşünceyi aktarın; ruhlarına dokunmak için ise onlara öykü anlatın" (Buckler & Zien, 1997).

Öykülerin, öğrenme açısından bilimsel ve aktarımsal olmak üzere iki işlevi bulunmaktadır. Bilimsel anlamda öyküler, öğrencilerin kendi deneyimlerinde etkili olacak ve toplumla paylaşabilecekleri bilgiler içermektedir. Aktarımsal anlamda ise öyküler, ahlaki mesajlar vermek ve bunları yaşama aktarmak amacıyla tasarlanmıştır. Bilimsel

açıdan bakıldığında, öyküler kavramlara, ilkelere ya da teorilere örnek göstermek amacıyla kullanılabilir ve gerçek bir olayı ya da çözümlenmesi gereken bir problemi temsilen öykülerden yararlanılabilir (Jonassen ve Hernandez-Serrano, 2002). Aktarımsal açıdan öyküler, öğrencilerin ellerindeki öyküler üzerinde yeniden düşünmelerine ve öyküyü kendi yorumları doğrultusunda anlatmalarına olanak sunabilmektedir. Bir öyküyü yeniden anlatarak, yazarak ya da yeni bir öykü oluşturarak bireyler kendi deneyimlerini artırmakta ve öyküyle kendisi arasında bağlantı kurmakta, böylece karşılıklı bir gelişim söz konusu olmaktadır (Crick, 2003).

İnsanların geçirmiş oldukları deneyimlerden bazıları geleneksel bilimsel düşünme ile ya da mantıklı açıklamalarla ortaya çıkarılamayacak türdendir. Bu bağlamda öyküsel anlatım; deneyimlerin öykü biçiminde kavranmasını, düzenlenmesini ve iletilmesini içeren, alternatif bir düşünme ve öğrenme biçimi olarak ele alınmaktadır. İnsanların başlarından çeşitli öyküler geçmekte ve onlar, deneyimlerine ilişkin öyküleri anlatmakta ve bunları her anlatışlarında yeniden yaşayarak değişikliklere uğratmaktadır. Öyküler, sözlü kültürü kuram ve uygulamaya dönük olarak biçimlendirmekte ve eldeki sözlü yapıtlar modern edebiyatın da kapsamını genişletmektedir. Ders kitaplarında yer alan metinlerin daha çok toplumda egemen güçlerin ve kazananların bakış açılarını yansıttığı göz önüne alındığında, öykülerin tarihte çok fazla bilinmeyenlerin ortaya çıkarılmasına da olanak tanıdığı görülmektedir. Böylece öğrenciler sıradan insanların neler yaşadıklarını görebilmekte, tarihe yönelik daha bütüncül bir bakış açısı geliştirebilmektedir (Sanchez, 1999). Öyküler, özellikle de masallar çeşitli değerlerin açıklanması, pekiştirilmesi ve sürdürülmesi amacıyla anlatılmaktadır. Masallar kişiye özel tanımları değil, evrensel değerleri ve sürekliliği hedef almaktadır (Cooper, 2007).

Öyküler öğretimde ve öğrenmede de çok önemli rol oynamaktadır (McEwan ve Egan, 1995). Öyküler, sadece anlatım yeteneğinin gelişmesine değil, aynı zamanda bir bütün olarak öğrenmeye de temel oluşturmaktadır. Öykü anlatımı sayesinde bireyler, kendilerini ifade etmeyi ve dünyayı anlamlandırmayı öğrenebilmektedir. Bunun yanı sıra, öykülerdeki sorunların çözümüne aktif olarak katılan öğrenciler, araştırarak öğrenme yönünde motive edilmiş olmaktadır (Mott ve Lester, 2006; Mott ve diğ., 2006). Bu da, öğrencilerin problem çözme ve iletişim becerilerinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Paulus ve diğ., 2006). Özgüven, hazır bulunuşluluk, ilgi düzeyinin artması ve yüksek algı düzeyi de öykülerin öğrenme sürecine olumlu anlamda yan etkileri olarak nitelendirilmektedir (McQuiggan ve diğ., 2008). Öyküler eğitsel hedeflere eğlenceli ve etkili bir biçimde ulaşma olanağı da sunmaktadır (Rowe ve diğ., 2007). Bu süreçte, öğrencilerin öykünün karakterleri ile empati kurmaları da eğitimde öykülerden yararlanmanın bir diğer katkısı olarak görülmektedir (McQuiggan ve diğ., 2008).

İnsan yaşamına ve dünyaya anlam vermenin bir yolu olan öyküleştirme, çeşitli yaklaşımlar doğrultusunda incelenmektedir. Örneğin; Clandinin ve Connelly (2000), öğretmenlerin bilgi düzeylerini ortaya çıkarmada ve öğretim yeterliliklerini geliştirmede bir araştırma yöntemi olarak öyküleştirmeden yararlanmışlardır. Bu araştırmacılar, deneyimlerin öyküsel bir biçimde gerçekleştiğine, bu nedenle de eğitim yaşantılarının

öykülerle ele alınması gerektiğine inanmaktadır. McEwan ve Egan (1995), İçeriğin sunumunda ve öğrencilerle iletişim kurmada öykülerden yararlanılmasına dair bazı örnekleri ele almışlardır. Öğrenciler ise düşüncelerini ve öğrendiklerini açıklamada ve kendileri ile dünya arasındaki bağlantıyı keşfetmede öyküleri kullanabilmektedirler.

Öykü anlatma güzel sanatlar, edebiyat ve hatta fen bilimleri gibi çeşitli disiplinlerde bir anlatım türü olarak dikkate alınmaktadır. Bilim, evrenin öyküsünü anlamaya yönelik bir girişim ise, öyküleştirme insan ile doğa arasındaki etkileşimin algılanmasında, yorumlanmasında ve yapılandırılmasında, özellikle de çevreye ilişkin ilkelerin ortaya konmasında önemli bir yöntemdir.

Öyküleştirme, insanları anlamanın bir yolu olduğu kadar, kim olduğumuzu, ne yaptığımızı, neler hissettiğimizi ve neden belirli bir davranış biçimini izlediğimizi açıklamanın da bir biçimidir. Bir öyküde bir takım insanların başlarından geçen olaylar, onlara ait fikirler, teoriler ve hayaller onların bakış açıları doğrultusunda yer almaktadır. Bireyler, öyküdeki öğeler ve öykünün yapısı uyarınca düşünmekte, algılamakta, yorumlamakta, hayal etmekte, etkileşime girmekte ve sonuçlara varmaktadır. Öyküsel düşünme, temel bir yaşam biçimidir ve gerçeklerden yola çıkarak hareket etmeye dayanmaktadır. Öyküleştirme, bireylerin sosyal bağlamda diğerlerinin başından geçenleri anlamalarına ve kendi düşüncelerini açıklamalarına olanak tanımaktadır. Bir kişinin başından geçen deneyimler anlamında, öykü bireylerin dünya ile nasıl etkileşim kurduklarına ilişkin zengin örnekler sunabilmektedir. Onlarla ilgili olmayan öykülerin anlatılması ise, öğrencilerin bilgi ve becerilerini bilişsel ve duyuşsal anlamda geliştirmektedir (Hernandez-Serrano ve Jonassen, 2003).

Öykü dinleme ve izleme etkinliği, bir ya da daha fazla öykünün canlandırılması biçiminde sunulmaktadır ve öğrenciler öyküde onlara hangi kavram ve ilkelerin iletildiğini ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Her öykü çevresel koşullarla ilgili problematik bir durumdan, bu duruma ilişkin karakterlerden ve öykünün başlangıç, gelişme ve sonuç aşamalarını yapılandıran bir konudan oluşmaktadır. Öykü dinlemek çocukların sosyal olgular hakkında bilgi edinmelerine yardımcı olmanın yanı sıra, onların sosyal olguların yorumlanabilirlik özelliğini görmelerini de sağlamaktadır. Çünkü anlatılan öyküler anlatan kişinin bakış açısını yansıtmakla birlikte, ulaşılan kaynaklara da bağlı olmaktadır. Anlatılan öyküler öğrencilerin ilgilerini ele alınan konuya çekmekte ve hayal güçlerini sürekli canlı tutmaktadır. Öğrenciler, dinleme izlemenin yanı sıra kendi öykülerini anlattıklarında ya da yazdıklarında bunlar üzerinde derinlemesine düşünmeye başlamaktadır ve öykü ile aralarında bağlantı gelişmektedir (Crick, 2003). Yaşadıkları olaylara ilişkin kendi öykülerini yazmaları, öğrencilerin bireysel deneyimlerini aktarmalarına ve sosyal anlamda etkileşime geçmelerine olanak tanımaktadır (Clandinin ve Connely, 2000; Fusai ve diğ., 2003).

Öykü anlatma ve tekrarlama etkinliğinde, öğrenciler üzerinde düşündükleri öyküden çıkardıkları kavram ve ilkeler temelinde kendi öykülerini oluşturmaktadır. Daha sonra, öğretmenlerinin önerilerini ve arkadaşlarının görüşlerini almakta ve paylaşımlar aracılığıyla kendileri de diğer arkadaşlarına dönüt vermektedirler. Bu da bireylere, arkadaşları ve

öğretmenleri ile işbirliği içerisinde öyküyü tekrarlama olanağı tanımaktadır. Böylece etkinlik, öğrencilerin başlangıçtakinden farklı olayları aktarmalarını sağlamaktadır. Levstik (1983)'e göre dünyaya ilişkin kavramların çocuklara bir anlatı çerçevesinde verilmesi gerekmektedir. Çünkü iyi bir anlatı çocukların zihinlerinde geçmişi kurgulamalarını sağlayacaktır. Bununla birlikte, tarihsel öyküler değer öğretimine ve ahlak öğretimine de yardımcı olmaktadır (Şimşek, 2003:3). Bu doğrultuda farklı kişilik özelliklerine sahip bireylere ve ulusal ve evrensel değerlere ilişkin öyküler öğrencilerin bu konularda bilgi edinmelerinde ve benimsemelerinde özel yere sahiptir. Türk edebiyatında da söz konusu öyküler oldukça fazladır ve değerlerin öğretilmesi açısından da kullanışlıdır. Walker (1990) Türk masallarında özellikle misafirperverlik, inat, güvenilirlik, merak, aile sevgisi, merhamet, aile dışından kişilerle de ilgilenme, minnettarlık, akıllılık, yardımseverlik, dostluk ve büyüklere saygı gibi değerlerin yer aldığını ileri sürmektedir (akt; Cooper, 2007).

İlköğretim Sosyal Bilgiler dersinde tarihsel hikâyeye yönelik öğrencilerin görüşlerinin olumlu olduğu, okudukları sınıf değişkeni yanında, üniversite ya da lisede okuyan kardeşlerinin varlığı, kitap okuma, tarihsel film izleme ve tarihsel hikaye okuma durumlarının da verdikleri cevaplar açısından etkili olduğu görülmüştür (Şimşek, 2006). Amerika Birleşik Devletleri'nde 1993 yılından itibaren süregelen uygulamalarla okul çağındaki çocuklara yönelik yazılı eserlerde "öz disiplin, çalışma, dürüstlük, sorumluluk, adil olma ve dostluk" gibi değerlerin yer almasına özen gösterilmesi yönündeki girişimler de bunu destekler niteliktedir (Hyde, 2009). Tayland'daki çocuk kitaplarının toplumsal olaylardaki yeri ile ilgili bir çalışma yapan Cheevakumjorn (1993) yardımseverlik ve işbirliğinin en fazla ele alınan değerler olduğunu ortaya koymuştur. Teknolojiye dönük bir değişim içerisinde olan Tayland toplumunda işbirliğinin gerekliliği bu durumun nedenlerini sergilemektedir. İncelenen kitapların yarısından fazlasında şiddete yönelik öğelerin yer alması ise Tayland toplumunda gittikçe yükselen şiddet olaylarına paralel bir durum olarak nitelendirilmektedir. Çalışmanın dikkat çeken diğer noktaları ise, incelenen kitaplarda erkek kahramanlarının kadınlara oranla daha fazla şiddete eğilimli olmaları ve sorunlara çözüm bulma aşamasında kadınların daha yapıcı olmalarıdır.

Sosyal Bilgiler öğretim programında ve ders kitaplarında evrensel ve ulusal değerlerin yer alma durumuna ilişkin olarak yapılan bir çalışmada da (Evin ve Kafadar, 2004) ilköğretim birinci kademede ulusal, ikinci kademede ise evrensel değerlerin daha fazla yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte burada yer alan ulusal değerler arasında millet, vatan, devlet, ordu, kahramanlık ve gelenekler yer almaktadır. Tüm gerek ulusal gerekse de evrensel değerlerin öğretilmesi ürecinde öykülerin ne kadar önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla farklı sosyal olgulara yönelik olarak, çeşitli öykülerden yararlanmanın etkililiğinin ortaya konulmasına yönelik çalışmalar da bu paralelde önem kazanmaktadır.

Araştırmanın temel amacı ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin zihinlerinde Türk kültüründe önemli bir yeri olan misafirperverliğin değerinin ve misafirlik kurallarının pekiştirilmesinin, bu konuların işlendiği öykülerin anlatımı ile mümkün olup olmadığının saptanmasıdır.

YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma yöntemi yoluyla ilköğretim 8. sınıfta öğrenim görmekte olan 10 öğrencinin zihinlerinde misafirliğin değerinin ve misafirlik kurallarının pekiştirilmesinin sağlanmasına yönelik betimsel bir araştırmadır (Yıldırım ve Şimsek, 2004). Öğrencilere yöneltilen bir öykü aracılığıyla öğrencilerin bu öyküdeki değerler konusundaki yorumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda öğrencilerden kendilerine okunan öyküyü kendi yorumlarını da katarak özetlemeleri ve bir kâğıda yazmaları istenmiştir. Alınan yanıtlar kod ve temalar oluşturularak analiz edilmiştir.

Örneklem

2007/2008 eğitim-öğretim yılında Ordu ili İkizce ilçesi Yoğunoluk Yatılı İlköğretim Bölge Okulu'nda öğrenim görmekte olan öğrenciler araştırmanın çalışma alanını oluşturmaktadır.

Araştırmanın evrenini Ordu ilindeki ilköğretim 8. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmada kolay ulaşılabilir durum örneklemesi yöntemi kullanılarak örneklem seçimi yapılmıştır. Daha az maliyetli olması ve tanıdık bir örneklem grubu üzerinde çalışma olanağı sağlaması dolayısıyla bu yöntem seçilmiştir. İkizce ilçesi Yoğunoluk Yatılı İlköğretim Bölge Okulu 8. sınıfta okumakta olan 10 öğrenci ise araştırmanın örneklemi kapsamında yer almaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veriler alan yazın taraması sonucunda araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olan yarı yapılandırılmış sorular aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırma soruları, araştırma konusuyla ilgili katılımcıların bakış açılarını ve düşüncelerini ortaya çıkarmayı hedeflediğinden veri toplama yöntemi olarak görüşme seçilmiştir. Katılımcıların cevapları arasında karşılaştırma yapabilmek için tüm katılımcılara aynı sorular sorulmuştur. Fakat, katılımcıların görüşme sorularına verdikleri cevaplara göre farklı sorular (*follow-up questions*) da sorulmuştur. Bu sorular daha çok katılımcıların görüşlerini derinleştirmek, açıklamalarına açıklık kazandırmak veya soruyla ilgili daha detaylı cevaplar almak amacıyla sorulmuştur. Katılımcılarla birebir gerçekleştirilen görüşmeler teyp kasetine kaydedilmiş ve daha sonra bu ses kayıtlarının kelimesi kelimesine transkriptleri (*verbatim transcription*) çıkarılmıştır ve metne dökülmüştür.

Verilerin Çözümlenmesi

Görüşme transkriptlerinin çözümlenmesinde nitel veri analiz stratejilerinden

betimsel analiz ve sürekli karşılaştırma metodu kullanılmıştır. Veri analizinde her bir görüşme transkripti baştan sonra okunduktan sonra sistematik formal kodlamaya geçilmiştir. Veride gizli temaların açığa çıkarılmasında çok etkili bir analiz tekniği olan satır-satır analiz *(line by line analysis*) yaklaşımı benimsenerek, veri analiz ünitesi veya birimi olarak kelime öbekleri ve cümleler seçilmiştir. Kodlama yapılırken katılımcıların kullandıkları kelime ve kavramlara dikkat edilmiş ve mümkün olduğu kadar onların tercih ettikleri kelimeler kodlamada kullanılmıştır. Katılımcıların dile getirmiş oldukları kelime ve kavramlar verilerin kodlanmasında yetersiz kaldığında, onların söylemek istediklerini daha iyi ifade edebilecek başka kavramlar kodlamada kullanılmıştır. Elde edilen kodlar aralarındaki benzerlik ve farklılıklara göre kategorilere ayrıldıktan sonra kategoriler birbiriyle karşılaştırılmıştır (*cross-case comparison*) ve bu suretle katılımcıların görüşlerindeki benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmiş, verideki örüntü ve temalar ortaya çıkarılmıştır.

BULGULAR

Veriler betimsel analiz yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. Elde edilen veriler kod ve temalar oluşturularak analiz edilmiştir. Buna göre ortaya çıkmış olan bulgular şu şekildedir:

Öğrencilerin Misafirperverlik Değeri İle İlgili Görüşleri

Misafirperverlik Türk toplumunda büyük önem verilen bir değerdir, dolayısıyla da misafire iyi davranılması ve ona hizmette kusur edilmemesi gerektiği her fırsatta dile getirilmektedir. Toplusallaşma sürecinde bu değerin kültür aktarımı yoluyla yeni kuşaklara aktarılmakta olduğu görülmektedir. Öğrencilere okunmuş olan öyküde de ana tema misafirperverlik ve misafire verilen önem üzerine kurulmuştur. Onlardan öyküyü kendilerince yorumlayarak, yazıya dökmeleri istendiğinde, öğrencilerin misafirperverlik değerinin önemini kavramış oldukları ifadelerinden anlaşılmaktadır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu misafirperverlik değerinin farkına vardığını ve misafirperverliğin Türk toplumundaki önemini kavramış olduklarını ortaya koyan ifadelerde bulunmuşlardır. Buna ilişkin olarak da "misafir kavramının önemli olduğu, hizmette kusur edilmemesi gerektiği, misafir ağırlamaktan mutlu olunması ve sadece misafirine değil beraberindeki hayvanına da iyi bakılması gerektiği" şeklindeki temaların ortaya çıkmış olduğu görülmektedir.

Misafirlik değeri çerçevesinde ister tanıdık olsun, ister tanımadık, kapımızı çalan herhangi bir kişiye ikramda bulunmak ama onu ağırlamak söz konusudur. Elverildiğince bu kişiye hizmet edilmekte ve her türlüm olanak sunulmaktadır. Öğrencilerinin büyük bölümünün, Ali Keya'nın Hasan Onbaşıyı sadece misafiri olması dolayısıyla dövmekten vazgeçmiş olduğunu belirtmiş olması da bunu göstermektedir. Örneğin bir öğrencinin bu konudaki yorumu şu şekildedir: "***Ali Keya, ben misafirimi dövmem demiş***". Bir başka öğrenci ise kendi yorumuyla yazmış olduğu öykünün sonunda "***Ali Keya ise sen benim***

misafirimsin seni nasıl döverim dedi ve onu ağırladı" ifadesine yer vermiştir. Bir diğer öğrenci de ifadesinde şu cümlelere yer vermiştir: "***Sonunda Ali Keya'nın evini buldu. Kapıyı çaldı. Küçük bir çocuk açtı. Hasan Onbaşı'yı görünce hemen Ali Keya'ya "Dede bir misafir geldi" dedi. O da "Hemen içeriye al, misafirimiz üşümesin" dedi. Misafir odasına girdikten sonra Ali Keya geldi. Ev halkı sanki düğün varmış gibi telaşa girdiler. Ali Keya ev halkına "Hemen sofrayı kurun" dedi.***" Bu ifade de, misafirlik değeri bağlamında kapımızı çalan herkesi misafir kabul ettiğimizi ve bu kişiyi en iyi şekilde ağırlamak için elimizden geleni yaptığımızı göstermektedir.

Misafire yapılan hizmetleri tüm öğrencilerin yazılarında dile getirmiş olmalarının da, onların misafirperverliğin önemini kavramış oldukları ve misafire nasıl davranılması gerektiğini bildikleri biçiminde yorumlanması mümkündür. Bir öğrencinin şu sözleri buna örnek olarak verilebilir: "***Hasan onbaşıya sultanlar gibi bakılmış, yaşlı Ali Keya adamın yatağını ayarlamış ve yorgunsun biraz dinlen demiş. Hasan onbaşı sabah olunca sıcak suyla elini yüzünü yıkayıp, kahvaltısını edip biraz oturmuş***". Türk kültüründe önemli yeri olan misafirin gittiği evin kurallarına uyması geleneği ve evine misafir gelen kişinin ona sunduğu tüm ikramları yemesini beklemesi gibi değerler de öğrenciler tarafından dile getirilmiştir.

Yukarıda da dile getirilmiş olduğu gibi, Türk geleneklerinde kapımızı çalan herkesin misafir olarak nitelendiriliyor olması söz konusudur. Ancak misafirlerin imkanlar doğrultusunda ağırlanabileceği de gerçektir. Bu da öğrencilerin yorumlarında ifadesini bulan görüşler arasında yer almaktadır. Öğrenciler köy halkının imkanları bulunmadığı için Hasan Onbaşı'yı kendi evlerinde misafir edememelerine değinmişlerdir. Örneğin, bir öğrenci buna ilişkin olarak şöyle demiştir: ***"...Çocuk bu köyde, muhtar Ali Keya'dan başka hiç kimse konuk ağırlayacak durumda değildir, diye cevap verir***." Bunun yanı sıra, birkaç öğrenci de köy halkının Hasan Onbaşı'yı kendi evlerinde misafir edememelerinin gerekçesi olarak köyün erkeklerinin bu dönemde köy dışında çalışıyor olmalarını göstermektedir. Burada yine Türk geleneklerine vurgu yapılmakta ve evde erkek olmaması durumunda yabancı bir erkeğin eve alınamayacağı dile getirilmektedir. Öğrenciler misafirlik değerinin toplumumuzda geleneksel olduğuna da değinmiş ve bu değerin kuşaktan kuşağa aktarılıyor olmasına dikkat çekmişlerdir. Buna yönelik olarak öğrencilerden birinin şu ifadesinin örnek verilmesi mümkündür: "***Bizim buralara benim büyüklerimden beri misafir gelir. Şimdi de onların yerini ben aldım...***". Öğrencilerin misafirlik konusuna değinirken kahve olgusuna da özellikle vurgu yaptıkları dikkat çekmektedir. Buna ilişkin olarak, öğrencilerin neredeyse tamamı yemek sonrasında Ali Keya'nın misafirine elli kendileriyle kahve ikram ettiğini dile getirdikleri görülmektedir. Öğrencilerden birinin buna yönelik olarak söylemiş olduklarının bu noktada örnek olarak verilmesi mümkündür: "***Ali Keya "Kahve unutulur mu? Ellerimle pişireceğim" demiş. Ardından, yemekler yenmiş ve kahve içilmiş.***" Öğrencilerin ifadelerinde buna benzer cümlelere yer vermiş oldukları görülmektedir. Ali Keya'nın hizmetine mani olan misafirlerini her nedenle olursa olsun dövüyor olmasının olumsuz bir tutum olmasına ise hiçbir öğrencinin deyinmemiş olması ilginç bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun da; öğrencilerin Ali Keya'nın misafirlerine böyle bir şey yapmayacağını düşünmeleri ya da, şiddetin terbiye amaçlı da olsa, hala kültürel yaşantımızda varlığını

sürdürdüğünü gösterdiği şeklinde yorumlanması mümkündür. Ayrıca, öğrenciler öyküde yer alan "diş kirası" ifadesine de yorumlarında yer vermemişlerdir. Bu da söz konusu kavramın özellikle kent kültüründe geçerliliğinin kalmaması dolayısıyla, öğrencilerin dikkatlerini çekmediği biçiminde yorumlanabilecektir. Misafir kaldığı evden ayrılırken ev sahibine teşekkür etmekte ve dualarla evden ayrılmaktadır. Çalışmadan yararlanılan öyküde de Hasan Onbaşı'nın dualar ederek evden ayrıldığı görülmektedir. Çocuklar bu olguya özellikle dikkat çekmişler ve misafirin ev sahibine iyi niyetlerini belirtmesi üzerinde durmuşlardır. Bu da öğrencilerin bu olguya aşinalığını göstermekte ve misafirperverlik değerinin ögelerinden birini teşkil etmektedir.

Öğrencilerin Diğer Kültürel Değerlere İlişkin Görüşleri

Erkek olmayan eve erkek bir misafirin alınmaması olgusu öğrenciler tarafından doğal karşılanmış ve çalışma grubundaki öğrencilerin neredeyse tamamına yakını yazdıkları yorumlarda buna yer vermişlerdir. Örneğin bir öğrencinin yazısında şöyle bir ifade yer almaktadır: "***Hasan onbaşı karlı bir kış günü atıyla birlikte bir köye gider. Orada köylüler ona hep muhtara gitmesini söylerler çünkü hiç birinin kocaları evde yoktur. O yüzden muhtara gönderirler***". Öğrencilerin öyküye dair akıllarında kalan bir diğer olgu da mevsimlik göç olmuştur. Ülkemizde tarım ya da inşaat sektöründe çalışmak için genç erkeklerin o sektörlerin yoğun olduğu yerlere çalışma amacıyla gerçekleştirmiş oldukları mevsimlik göçler, öğrencilerin büyük çoğunluğunun ifadelerinde yer almıştır. Bir öğrencinin şu sözleri de bunu göstermektedir: "***Sarıvelilerliler sonbaharda yiyeceğini, içeceğini ve yakacağını hazırlarlar ve çalışmaya giderler. Bir kısmı Antalya tarafına, bir kısmı İzmir'e çalışmaya giderlermiş. … kadınların yardımıyla ilkbaharda gelir tarlayı toplarmış***". Yine burada ev dışında çalışmanın erkeklere ait bir görev olarak ele alınması ve kadınların ev dışında sadece tarlalarda çalışıyor olmalarına değinilmesi de dikkat çekmektedir. Öğrenciler Ali Keya misafirini ağırlamaya çalışırken, kadınların da yemek yaptığını, sofrayı kurduğunu dile getirmişlerdir. Öğrencilerin ifadelerinden bunu doğal karşıladıkları ve ev işlerini kadının görevi olarak değerlendirdikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca, çocuğun eve gelen misafirin eve alınıp alınmaması konusunda annesine ya da evdeki kadınlardan birine değil de dedesine danışması da toplumdaki ataerkil yapıyı bir kez daha göz önüne sermektedir. Çocuğun buradaki rolü ise büyüklerine yardımcı olmaktır. Örneğin ele alınan öyküde kapıyı açan kişi çocuktur ve bu olay öğrencilerin tamamının akıllarında kalan ve kağıda döktükleri durumlar arasında yer almaktadır.

Yöneticiye saygı ve davranışı yanlış da olsa ona karşı çıkmayıp sessizce kabullenme de öyküde yer alan bir diğer olgudur. Bir öğrenci bununla ilgili olarak şunları demektedir: "***(Ali Keya) da en yaşlı ve muhtar olduğu için köyde kalır."*** Muhtar diğer erkeklerle birlikte çalışmaya gitmeyip köyde kalmıştır ve tek misafir kabul eden kişi olan muhtara, bunun ardından da giderken misafirini dövüyor olmasına kimse ses çıkarmamaktadır. Bu söz aynı zamanda yaşlıya saygıyı da ortaya koymaktadır. Çünkü köyün en yaşlısı muhtar seçilmiştir ve ona hem muhtar olduğu için hem de yaşlı olmasından dolayı köyde büyük saygı duyulmaktadır. Köyün en yaşlısının muhtar olmasının da deneyimlere saygı duyuluyor olduğunu gösterdiği şeklinde yorumlanabilir. Öğrenciler tarafından vurgulanmış

olan bir diğer değer de hemşehrilik olarak göze çarpmaktadır. Öğrenciler Ali Keya'nın misafirine iyi davrandığını ancak onun nereli olduğunu öğrendiğinde daha da yakınlaştığını belirten ifadeler görülmektedir. Bu da Türk toplumunda bireylerin kendi doğup büyüdükleri yerden birini kendilerine daha yakın bulmaları gerçeğinin öyküdeki yansımalarının öğrenciler tarafından algılandığını ve bunu olması gereken birşey olarak kabul ettiklerini göstermektedir.

Öyküde yer alan toplumun farklı kesimlerinden insanlar (zengin-fakir, yönetici-yönetilen) öğrenciler tarafından kolaylıkla fark edilmiş ve bu insanların bütünün parçaları olarak birbirlerini tamamlıyor olmalarına değinilmiştir. Öykülerdeki erdemin ödüllendirilmesi, kötülüklerin ise cezalandırılması olgusu bu öyküde de karşımıza çıkmıştır. Ev sahibinin işine karışmayarak, ona iyilik etme zevkini tattıran Hasan Onbaşı sonunda cezalandırılmaktan kurtulmuştur. Bu da öğrenciler tarafında mutlu son olarak nitelendirilen bir sonuç olmuştur.

TARTIŞMA

Toplumsal açıdan önemli bir yere sahip olan değerler bireylerin çevrelerindeki olgu ve olaylara anlam vermelerinde etkili olmaktadır. Toplumu birleştirici bir güce sahip olan değerler kültürün varlığını sürdürmesine de katkıda bulunmaktadır. Tüm dünyada giderek artmakta olan şiddet olayları özellikle son dönemlerde değerler eğitimi üzerine yapılan vurguları da artırmıştır. Çünkü değerler bireyin gerek kendi yaşamında gerekse de çevresinde meydana gelen olayları anlamlandırmasında etkili olmakta ve sosyal bir denetim mekanizması işlevi de görmektedir. Bu doğrultuda ailelere olduğu kadar eğitim kurumlarına da büyük görevler düşmektedir. Okullarda verilen değerler eğitiminde ise çok çeşitli yöntem ve tekniklerden yararlanılması mümkündür. Öykülerden yararlanmak ise bunlardan biri olarak değerlendirilebilmektedir. Çocukların küçük yaşlardan itibaren öykü dinlemekten ve kendi oluşturdukları öyküleri anlatmaktan büyük zevk aldıkları göz önünde bulundurulduğunda bunun etkililiği de kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Dünyaya yönelik kavramların çocuklara bir anlatı çerçevesinde verilmesinin gerekliliği yönündeki düşünceler de (Levstik, 1983) bunu desteklemektedir. Bu noktadan yola çıkılarak yapılmış olan bu çalışmanın bulgularının da bu doğrultuda yorumlanması ve değerlendirilmesi uygun olacaktır. Öğrencilerin kendilerine okunan öyküde gizli olarak yer alan değerleri, öyküyü bir kez dinlemiş olmalarına rağmen akıllarında tutmuş ve kendilerinden öyküyü kendi cümleleriyle aktarmaları istenildiğinde bunları dile getirmiş olmaları bizlere öykülerin gücünü bir kez daha göstermektedir.

Cooper (2007) tarafından aktarılmış olduğu gibi Walker (1990) Türk masallarında en fazla yer alan değerlerden birinin misafirperverlik olduğunu ifade etmektedir. Bu tür masallarda ve öykülerde toplum tarafından önemsenen ve toplumun şekillendirilmesinde gerekli görülen değerlerin yer aldığı düşünülürse (Cheevakumjorn, 1993), bu durum Türk toplumunda misafirperverliğe verilen önemi ortaya çıkarmaktadır. Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin tamamının öyküde geçen misafirperverlik değerini ve buna ilişkin olguları etkili bir biçimde değerlendirmiş olmaları da bu gerçeği bir kez daha göz önüne sermektedir.

Değerlerin öğretilmesinde diğer yanı sıra en fazla işleve sahip ders ise sosyal bilgilerdir. Toplumsallaşma sürecinde gerekli bilgi, beceri ve tutumların bu ders aracılığıyla aktarıldığı düşünüldüğünde değerlerin bu ders kapsamında yer aldığı anlaşılmaktadır. Yine öykülerin en fazla kullanıldığı derslerden birinin de sosyal bilgiler olduğu göz önüne alınırsa değerler eğitimi ve öyküler arasında bir bağlantı kurulması da olanaklı görülmektedir. Dolayısıyla öykülerin ulusal ve evrensel değerlerin aktarılmasında etkili olduğunun söylenmesi ve eğitimcilere bu doğrultuda önerilerde bulunulması gerekmektedir.

İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin zihinlerinde Türk kültüründe önemli bir yeri olan misafirperverliğin değerinin ve misafirlik kurallarının pekiştirilmesinin, bu konuların işlendiği öykülerin anlatımı ile mümkün olup olmadığının saptanması amacıyla yapılmış olan bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Çocuklar öykü sayesinde olayları ve neden-sonuç ilişkilerini kolaylıkla açıklayabilmişlerdir.

2. Öğrenciler açık niyetleri ve davranışların nedenlerini fark edebilmişlerdir.

3. Değerlerin öğretilmesinde öyküler etkili olmaktadır.

Bu sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler getirilmiştir:

a) Bu çalışma ilköğretim sekizinci sınıf düzeyinde yapılmıştır, başka sınıf düzeylerine ilişkin olarak da benzer çalışmalar yapılmalıdır.

b) Farklı derslerde öykülerden yararlanılmasının etkilerini ortaya koymaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

c) Başka ülkelerde durumun ne olduğunu ortaya koyan çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

Bruner, C. (1991). Thinking collaboratively: Ten questions and answers to help policy makers improve children's services. Washington, DC: Education and Human Services Consortium. (ED 338 984)

Buckler S. A. & Zien, K. A. (1997). The Spirituality of Innovation: Learning From Stories. IEEE Engineering Management Review.

Cheevakumjorn, B. (1993). An Analysis of Prosocial and Agressive Content in Thai Children in Thai Children's Literature and Its Relationship to Contemporary Societal Problems in Thailand. Yayımlanmamış doktora tezi. Oregon University.

Clandinin, J. & Connelly, F. M. (2000). Narrative Inquiry: Experience and Story in Qualitative Research. San Francisco: Jossey Bass Publishers.

Cooper, H. & Ditchburn, E. (2007). Folk Tales: Universal Values, Individual Differences. İstanbul: HEIRNET Conference.

Crick, N. (2003). Composition as Experience: John Dewey on Creative Expression and the Origins of "Mind". *College Composition and Communication*, 55(2), 254-275.

Egan, K. (1988). Teaching as Story Telling: An Alternative Approach to Teaching and the Curriculum. London and New York: Routledge.

Evin, İ. ve Kafadar, O. (2004). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programının ve Ders Kitaplarının Ulusal ve Evrensel Değerler İçerik Çözümlemesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı.2, Cilt 3.

Fusai, C., Saudelli, B., Marti, P., Decortis, F., & Rizzo. A. (2003). Media Composition and Narrative Performance at School. *Journal of Computer Assisted Learning*, 19, 177-185.

Gold, J. & Watson, S. (2001). The Value of a Story in Organization Learning. Futures 33, s.507-518.

Hyde, M. (2009). Good English: The Novel and the Shaping of an American Moral Mythology.Yayımlanmamış doktora tezi. New York University.

Jonassen, D. H. & Hernandez-serrano, J. (2002). Case-Based Reasoning and Instructional Design: Using Stories to Support Problem-Solving. *Educational Technology Research & Development*, 50(2), 65-77.

Levstık, L. (1983). A Child's Approach to History. The Social Studies, November, December, pp. 232-236.

Lickona, T. (1991). Educating for Character. How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility. New York: Bantam Books.

McEwan, H., & Egan, K. (1995). Narrative in Teaching, Learning, and Research. New York: Teachers College Press.

McQuiggan, S.W., Rowe, J.P., & Lester, J.C. (2008). The Effects of Empathetic Virtual Characters on Presence in Narrative-Centered Learning Environments. In Proceedings of the 2008 SIGCHI Conference on Human Factors in Computer Systems, pp.1511-1520).

McQuiggan, S.W., Rowe, J.P., Lee, S., & Lester J.C. (2008). Story-Based Learning: The Impact of Narrative on Learning Experiences and Outcomes. In Proceedings of the Ninth International Conference on Intelligent Tutoring Systems (ITS-2008), Montreal, Canada.

Mott, B.W., & Lester, J.C. (2006). Narrative Centered Tutorial Planning for Inquiry Based Learning. M. Ikeda, K. Ashley and T.W. Chan (Eds.). Springer Berlin/Heidelberg.

Mott, B.W., McQuiggan, S.W., Lee, S., Lee, S.Y., & Lester, J.C. (2006). Narrative-Centered Environments for Guided Discovery Learning. In Proceedings of the AAMAS Workshop on Agent-Based Systems for Human Learning in Conjunction With the Fifth International Conference on Autonomous Agents and Multi-Agent Systems, pp.22-28. Hakodate: Japan.

Paulus, T.M., Horvitz, B., & Shi, M. (2006). Isn't It Just Like Our Situation? Engagement and Learning in an Online Story-Based Environment. ETR&D, Vol.54, No.4, pp.355-385.

Rowe, J.P., McQuiggan, S.W. & Lester, J.C. (2007). Narrative Presence in Intelligent Learning Environments. In Working Notes of the 2007 AAAI Fall Symposium on Intelligent Narrative Technologies, Washington D.C.

Sanchez, S. Y. (1999). Learning From the Stories of Culturally and Linguistically Diverse Families and Communities. Remedial and Special Education. Vol. 20, No.6, s.351-359.

Savage, M.K. & Savage, T.V. (1993) Children's Literature in Middle School Social Studies, The Social Studies, January/February, pp.32-36.

Şimşek, A. (2006). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Tarihsel Hikayeye Yönelik Öğrenci Görüşleri. GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt. 26, Sayı. 1, 187-202.

Turan, S. ve Aktan, D. (2008). Okul Hayatında Var Olan ve Olması Düşünülen Sosyal Değerler. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(2), 227-259.

Veugelers, W. (2000). Different Ways of Teaching Values. Educational Review, Vol.52, No.1.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2004). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.